

Uzņēmējs inženieris Pauls Bēms (1879–1951) – Rīgas Politehniskā institūta absolvents un firma “Paul Boehm”

Lāsma Gaitniece un Alīda Zigmunde, *Rīgas Tehniskā universitāte*;
Daniels Šellers, *privātā pamatskola “Gaismas tilts 97”*

Kopsavilkums. Inženieris tehnologs, Rīgas Politehniskā institūta Ķīmijas nodaļas 1904. gada absolvents Pauls Bēms bija talantīgs uzņēmējs, kura vadītā firma “Paul Boehm” ražoja krāsns podiņus, krītu, ģipsi un citus izstrādājumus. Firmas pirmsākumi rodami 1859. gadā P. Bēma vectēva J. C. Celma dibinātajās ģipsakmens lauztuvēs Pavasaros, tagadējā Salas pagastā. Viņa darbu turpināja dēls, znots, mazdēls un mazmazdēls. 20. gs. sākumā jau bija izveidojušies trīs uzņēmumi, kas piederēja firmai “Zelm & Boehm” un ražoja ģipsi, krītu un krāsns podiņus. Krāsns podiņu ražošanā uzņēmums bija lideris Krievijas impērijā, un fabrikas ražojumi tika izstādīti Rīgas 700 gadu jubilejas izstādē 1901. gadā. Viens no eksponātiem – firmas podiņu krāsns Jaunmoku pilī – iekļauts Valsts kultūras pieminekļu sarakstā. Bēmu ģimene veiksmīgi vadīja firmu līdz 1940. gadam, kad to nacionalizēja.

Atslēgas vārdi: firma “Paul Boehm”, ģipša, krīta un krāsns podiņu ražošana, Pauls Bēms, Rīgas Politehniskais institūts.

Paula Bēma (*P. Boehm*) vārds mūsdienu Latvijā rodams vien vēstures annālēs, taču inženiera veikums un viņa vadītā firma “Paul Boehm” 20. gs. pirmajā pusē bija pazīstami pat ārpus Latvijas, tāpēc augstskolā, kur viņš studēja, – Rīgas Politehniskajā institūtā (RPI, tagadējā RTU), tika veikts pētījums par minēto firmu un tās īpašnieku. Veiksmīgais uzņēmējs Pauls Bēms mūža lielāko daļu pavadīja Latvijā, kur ieguva izglītību un vadīja firmu “Paul Boehm”.

I. UZŅĒMĒJS INŽENIERIS PAULS BĒMS (1879–1951)

Pauls Bēms (*Paul Boehm*, kristīts kā Pauls Johans Frīdrihs Bēms) dzimis 1879. gada 13. februārī Rīgā, uzņēmēja Paula Johana Bēma (1850–1926) un Luīzes Celmas ģimenē. Tēvs Pauls Johans Bēms 1875. gadā no Prūsijas ieradās Rīgā un strādāja par grāmatu tirgotāju [1]. 1877. gadā viņš apprecējās ar Luīzi Celmu, ģipša un krīta fabrikas īpašnieka meitu un kļuva par vienu no minētās fabrikas vadītājiem. Jaunās ģimenes pirmdzimtais, dēls Pauls, skolojās Rīgā. Pēc mācībām Rīgas pilsētas ģimnāzijā un reālskolā viņš 1896. gadā iestājās Rīgas Politehniskā institūta (RPI) Ķīmijas nodaļā. 1899. gada septembrī viņš studijas Rīgā pārtrauca un tās turpināja Leipcigas Universitātē, bet 1900. gadā – Drēzdenes Tehniskajā augstskolā. Pēc gada viņš atgriezās Rīgā un 1900. gada septembrī atsāka studijas, un 1904. gadā ar inženiera tehnologa diplomu absolvēja Rīgas Politehnisko institūtu [2].

1900. gada septembrī studijas RPI Mehānikas nodaļā sāka arī Paula brālis Fēlikss Bēms (1881–1958), taču 1903. gada oktobrī tās Rīgā pārtrauca [3] un turpināja Minhenē un Bernē. Pabeidzis tās, viņš sāka studēt medicīnu Šveicē un Vācijā.



1. att. Inženiera Paula Bēma pases fragments, izdota 1929. gadā [11].

Fēlikss Bēms kļuva par pazīstamu psihoanalītiķi, bija Berlīnes Psihoanalītiskā institūta direktors un līdz mūža beigām strādāja un dzīvoja Vācijā.

1907. gadā arhitektūru RPI sāka studēt Paula otrs brālis – Edgars Bēms (1889–?), kurš studijas beidza 1917. gadā [4]. Arī viņš studijas Rīgā bija pārtraucis un tās turpināja Minhenes Tehniskajā augstskolā (1910–1914), tad atgriezās Rīgā un turpināja studijas Rīgā. Edgars Bēms 1915. gadā līdz ar augstskolu evakuējās uz Maskavu [5]. Visi trīs brāļi – Pauls, Fēlikss un Edgars – iestājās vācu studentu korporācijā “Rubonia” [6].

Inženieris Pauls Bēms tūlīt pēc augstskolas beigšanas sāka strādāt par inženieri firmā “Zelm & Boehm”. Pēc viena līdzīpašnieka – Johana Celma – nāves 1910. gadā viņam nācās stāties līdzās tēvam un vadīt firmu, kuras nosaukums turpmāk bija “Paul Boehm”. Pirmā pasaules kara gados firmas darbība apsīka, taču pēc kara tā veiksmīgi tika atjaunota. Pauls Bēms 1920. gadā [7], pēc citiem avotiem 1921. gadā, Drēzdenes Tehniskajā augstskolā ieguva inženierzinātņu doktora grādu [8].

Līdzīgi kā tēvs, Pauls Bēms bija Rīgas pilsētas deputāts un Lielās Ģildes vecākais (eltermans), darbojās Rīgas Tehniskajā biedrībā un vācu studentu korporācijas “Rubonia” filistru biedrībā. Inženieris P. Bēms iesaistījās Rīgas Literāri praktiskajā pilsoņu apvienībā, kas gan izplatīja vispārmoderīgas zināšanas, kā teikts statūtos, gan arī pievērsās sociāliem un komunāliem jautājumiem. Latvijas Republikas pastāvēšanas gados biedrība pievērsās sociālās aprūpes un Latvijas vācu

skolu jautājumiem. 1924. gadā P. Bēmam tika uzticēta viņš darbojās minētās biedrības komitejā, kas no biedrības līdzekļiem sadalīja stipendijas vācbaltiešiem. Pēc Pirmā pasaules kara daudzu ģimeņu un bērnu materiālais stāvoklis bija ļoti trūcīgs, tāpēc pie vācu skolām tika nodibinātas palīdzības komitejas un palīdzības kases, kas brīvprātīgos ziedojumus izlietoja arī skolu materiālās bāzes uzlabošanai, mācību grāmatu iegādei utt. Šādas komitejas darbā pie Rīgas pilsētas vācu ģimnāzijas iesaistījās arī Pauls Bēms [10].

Inženieris Pauls Bēms firmu vadīja teju līdz 1939. gada beigām, kad kopā ar citiem vācbaltiešiem viņa ģimene decembrī repatriējās uz Vāciju [11]. Pauls Bēms bija precējies ar rīdzinieci Elzu Brandenburgu, un viņa ģimenē 1910. gadā piedzima dēls Ralfs, kurš vēlāk iesaistījās tēva uzņēmuma darbā. Otrā pasaules kara laikā P. Bēms centās turpināt firmas darbību ārpus Latvijas – okupētajā tagadējās Polijas teritorijā (Poznaņas apkārtnē) –, bet, karam beidzoties, devās bēgļu gaitās uz Saksiju un no 1946. gada dzīvoja Lejassaksijā.

1951. gada 2. janvārī viņa mūzs noslēdzās Lejassaksijas pilsētīnā Bādpīrmontā (*Bad Pyrmont*) [12].

II. FIRMA “PAUL BOEHM”

Firmas “Paul Boehm” pirmsākumi meklējami 1859. gadā, kad sāka darboties firmas “J. C. Zelm” (firmas īpašnieka iniciāļi un uzvārds vācu valodā) ģipšakmens lauztuves Pava-saros, tagadējā Salas pagastā. Ģipšakmeni pārdeva Pēterburgā, tā transportēšanai pa Lielupi pirmajos gados izmantoja laivas, bet Rīgā to pārkrāva burukuģos. Arī firmas lietu kārtošanai Pēterburgā bija jāizmanto vai nu ūdens ceļš, vai zirgi. Tikai no 1862. gada, kad uzbūvēja Rīgas–Pēterburgas dzelzceļu, sakari kļuva vienkāršāki un ātrāki. Pēc tam vējdzirnavās, kas atradās netālu, ģipšakmens tika samalts mēslošanas ģipsī [13]. Ģipšakmens atradās dziļi zemē, dažviet pat 7 metru dziļumā, un tā ieguve prasīja daudz pūļu, tāpēc 1873. gadā J. K. Celms pārcēlās uz Zeltiņiem pie Kurtumuižas, tagadējā Salaspils teritorijā. Diemžēl arī tur gāja grūti, jo starp ģipšakmens ieguves vietu un dzelzceļa staciju, no kurienes to transportēja tālāk, bija purvs. Kurtumuižā, Juglas upes krastā, izgatavoja sarkanus neglazētus krāsns podiņus, kurus transportēja uz Rīgu. Ar tiem un dažiem balti glazētiem krāsns podiņiem, kā arī dārza vāzēm, firma 1875. gadā piedalījās izstādē Jelgavā un saņēma pirmo medaļu savas pastāvēšanas vēsturē [13].

Paplašinot firmas “J. C. Zelm” darbību, 1863. gadā Balast-dambī, Ķīpsalā, uzcēla vējdzirnavas. Tajās sākumā mala ģipsi, vēlāk – krītu, turklāt tika attīstīta krīta ražošana. Rīdzinieki 20. gs. pirmajā pusē jau no tālienes redzēja lielu no sarkaniem ķieģeļiem uzmūrētu skursteni, kas liecināja, ka Ķīpsalā ir fabrika un tiek ražots krīts. Tā kā turpat ir Daugava, no ārzemēm uz Rīgu braucošie kuģi paņēma jēlo krītu līdzī kā balastu un izkrāva Balasta dambī. Krīta fabrikā tas tika tīrīts, kaltēts un malts [13].

Firmas “J. C. Zelm” īpašnieks Johans Kristofs Celms 1876. gadā 52 gadu vecumā aizgāja mūžībā. Par viņu sīkākas ziņas nav izdevies iegūt. Iespējams, ka vai nu viņa tēvs, vai arī kāds cits radnieks, kurš vācu presē minēts kā Johans Celme, jau 1836. gadā pārdeva ģipšakmeni Klīversalā [14], līdzās Ķīpsalai, kur vēlāk ģimenei piederēja ģipša fabrika. Tas tika iegūts Daugavas kreisajā krastā, Jaunlīvē, tagadējā Daugmales pagasta teritorijā. Pēc J. K. Celma nāves firmas vadību

biedrības finanšu lietu kārtošana [9]. Turklāt no 1934. gada uzņēmās viņa vecākais dēls Johans Celms (1856–1910), kurš tobrīd bija tikai 20 gadus vecs. Pēc tēva nāves Johans pusotru gadu studēja tirdzniecību Rīgas Politehnikumā, bet augstskolu nepabeidza [15]. Tā kā uzņēmumam negāja viegli, drīz Johanam Celmam nāca talkā māsasvīrs – Pauls Johans Bēms, mirušā uzņēmēja znots. Mainījās arī firmas nosaukums; turpmāk tā ir “Zelm & Boehm” (Celms & Bēms) [16].

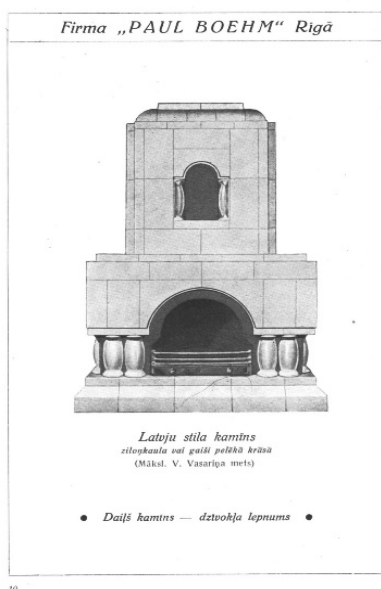
Jaundibinātā firma 1879. gadā Rīgā, Latgales priekšpilsētā, sāka ražot krāsns podiņus, taču fabrika pēc dažiem gadiem piedzīvoja ugunsgrēku un to vajadzēja atjaunot. 1886. gadā tā tika uzbūvēta no jauna, bet 1889. gadā krāsns podiņus sāka ražot K. Barona ielā 86/88. Krāsns podiņus te izgatavoja glazētus, sākumā galvenokārt baltā krāsā, vēlāk arī krāsaini glazētus [17]. Firma ražoja arī flīzes, postamentus, vāzes. Īpaši nozīmīga bija majolikas kamīnu un krāšņu izgatavošana, kas sakrita ar agrā jūgendstila periodu [18]. Tos realizēja gan tepat, Rīgā, gan visā toreizējā Krievijā. Izstādēs Rīgā, Kijevā, Nižņijnovgorodā un Pēterburgā firmas “Zelm & Boehm” izstrādājumi saņēma augstākās goda zīmes. Piemēram, izstādē Pēterburgā 1898. gadā firma ieguva zelta medaļu. Nozīmīga bija arī Rīgas 700 gadu jubilejai veltītā izstāde 1901. gadā, kad firmai piešķīra Goda diplomu [19]. Celma un Bēma firma 20. gadsimta sākumā bija līdere krāsns podiņu ražošanā, un tai visā Krievijas impērijā, kurā tolaik ietilpa arī tagadējās Latvijas teritorija, nebija līdzvērtīgu konkurentu [20]. Rīgas 700 gadu jubilejas izstādes eksponāts bija 1901. gadā firmas “Zelm & Boehm” izgatavota apgleznota podiņu krāsns. Tā sastāv no 50 dažāda veida 130 podiņiem, kuru virsmas apgleznotas ar Rīgas un Jūrmalas 19. gadsimta beigu skatiem. Tajos attēlots Melngalvju nams, Rolanda statuja, Vācu teātris (tagadējās Latvijas Nacionālās operas un baleta ēka), kā arī Rīgas Politehnikums – celtnie iepretim minētā teātra ēkai, tagadējā Raiņa bulvārī 19, kur saimnieko LU, un citi skati [21]. Pēc izstādes podiņu krāsns tika uzdāvināta Rīgas mēram, Rīgas Politehnikuma absolventam (1868), inženierim Džordžam Armitstedam un uzstādīta viņa īpašumā Jaunmoku pilī, kas celta 1901. gadā.



2. att. Firmas “Zelm & Boehm” izgatavotā podiņu krāsns Jaunmoku pilī. Vitolda Mašnovska foto.

Kopš 1996. gada krāsns ir Valsts kultūras piemineklis Nr. 4449, un 2011. gadā tā tika restaurēta. Podiņu krāsns ir viens no Jaunmoku pils lielākajiem lepnumiem, kas atrodas tās vestibilā jau vairāk nekā 100 gadus un priecē tuvus un tālus ciemiņus.

Firmas “Zelm & Boehm” krāsns ar kvalitāti un māksliniecisko vērtību joprojām ne tikai piesaista speciālistu uzmanību, bet arī rotā Dikļu pili un citas celtnes. Firmas īpašnieki pievērsa lielu uzmanību reklāmai, tādēļ 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā tika izdoti krāšņi katalogi gan krievu, gan vācu valodā [22]. Par reklāmu tika domāts arī vēlāk, Latvijas Republikas laikā. Piemēram, 1938. gadā izdotajā katalogā atrodam firmas izstrādājumu fotogrāfijas un zem tiem trāpīgus parakstus. Lai minam šādu: “Ziemas vakarā mājīgākā vieta dzīvoklī kamīna stūrītis”. Pievienotajā attēlā lasītāju piesaistīja jau kāds cits “reklāmas triks” [23], taču tie nebija vien tukši saukļi un vārdi firmai, kas darbojās gadu desmitiem un kuras izstrādājumi priecēja daudz namu iemītniekus.



3. att. Firmas reklāma 1938. gadā izdotajā katalogā [29].

Ražošanu attīstīja gan Rīgā, gan arī Zeltiņos, kur ģipša un neglazētu krāsns podiņu fabrikā tika uzstādīta moderna tehnika – lokomobiles, tvaika mašīnas. Roku darbu arvien vairāk nomainīja mašīnas, taču apkārtnes iedzīvotāji Celma un Bēma uzņēmumā atrada darbu, kas ļāva tiem nodrošināt savas ģimenes. Vairums fabrikas strādnieku saņēma dzīvokļus un vēl zemi, kur iekārtot dārzu. Tika atbalstīta gan vietējā baznīca, gan ugunsdzēsēji un pagasta nams. Turklāt fabrika uzturēja pamatskolu ar latviešu mācību valodu līdz 28 bērniem, maksājot par telpu īri, apkuri, elektrību, kā arī algojot skolotāju un tam nodrošinot dzīvokli. Labas un sirsnīgas bija attiecības starp strādniekiem un firmas vadību. Daudzus gadu desmitus kopīgi tika svinēti Jāņi, kuru rīkošanai tika atvēlēti līdzekļi mūzikai, cepumiem un dzērieniem. Vācbaltiešu uzņēmēji atrada kopīgu valodu ar vietējiem latviešu un arī citu tautību strādniekiem, kuru skaits pirms Pirmā pasaules kara visās trijās fabrikās (Zeltiņos, Rīgā –

Ķīpsalā un Kr. Barona ielā) bija 442 [24]. Taču karš ienesa būtiskas izmaiņas un visi uzņēmumi cieta, īpaši Zeltiņos. Svarīgākās mašīnas un cita tehnika tika evakuētas uz Krieviju, un tās atpakaļ uz Latviju tā arī vairs neatveda. Padomju varas laikā 1919. gadā tika iznīcināts tas, kas vēl bija palicis pāri pēc Pirmā pasaules kara.

Ar jaunu sparū visu trīs uzņēmumi sāka strādāt, pateicoties uzņēmēju drosmībai un optimismam. Jau 1910. gadā bija miris viens no īpašniekiem – Johans Celms, tāpēc mainījās firmas nosaukums un turpmāk tā bija pazīstama kā “Paul Boehm”. Šo firmu pēc kara vadīja ķīmijas inženieris Pauls Bēms ar tēvu Paulu Johanu Bēmu, kas aizsauls ceļos devās 1926. gadā. Par firmas izpilddirektoru kļuva inženiera Paula Bēma svainis Eduards Donats (*E. Donath*, 1869–1935), kurš Rīgas Politehnikumā bija studējis tirdzniecību. Savukārt pēc viņa nāves firmu pilnībā pārvaldīja P. Bēma ģimene.

Pēc Latvijas Republikas nodibināšanas mainījās ražojumu pārdošanas tirgus. Vietējā tirgū varēja pārdot krietni mazāk nekā cariskajā Krievijā līdz Pirmajam pasaules karam. Krīta ražošana 20. gs. 30. gadu vidū bija tikai aptuveni 30 % no pirmskara apjoma, jo lielākais krīta izmantotājs Rīgā – fabrika “Provodņik” – vairs nepastāvēja, tā tika evakuēta uz Krieviju, un līdz ar to tās darbība pārtrūka. Turklāt bija konkurence un par fabrikas modernizāciju varēja domāt pēc tam, kad Latvijas hipotēku bankā tika ieķīlāts krīta fabrikas Ķīpsalā nekustamais īpašums. Parādotes arvien vairāk automobiļiem, izdevīgāk preces bija aizvest ar tiem, nekā transportēt ar laivu pa Daugavu. Tas kļuva iespējams 1935. gadā, kad Rīgas pilsētas valde nolēma Balasta dambi nobruģēt līdz krīta fabrikai, jo līdz tam tikai daļa dambja bija nobruģēta [25].

Arī ar krāsns podiņu ražošanu īsti nevaicās, taču, ieguldot līdzekļus, agrākās primitīvās ražošanas vietā iekārtoja daudz modernāku, jo laika gaitā bija attīstījusies tehnika un ražošanas iekārtas. Krāsns podiņus vairāk izgatavoja ziemā, jo to ierīkošana notika galvenokārt vasarā. Bija nepieciešams uzcelt noliktavu, kur tos uzglabāt.

1935. gadā uzstādīja jaunu presi sienas plātņu izgatavošanai, jo 30. gados sāka runāt par to ražošanu un vēlāk tās bija ļoti iecienītas. Parādījās reklāma un nelielas brošūras par ģipša sienām. 1937. gadā iznāca arī Jāņa Šīrona sastādītā brošūra, ko izdeva firma “Paul Boehm” [26]. Tas bija bijušā RPI un LU arhitektūras studenta J. Šīrona 1936. gadā izdotā darba otrais izdevums. Tā kā ģipša izstrādājumiem bija mazs pieprasījums, tika domāts par eksportu. Tos pirka Somijā. No 1925. gada līdz 1930. gadam ģipšakmeni lielos daudzumos izdevās eksportēt uz ārzemēm – līdz 13 000 tonnu gadā [27]. Protams, konkurences apstākļos, domājot par ražošanas izmaksu samazināšanu, bija jāiegulda lieli līdzekļi, kas pamazām atmaksājās.

1934. gada 4. janvārī firma svinēja 75 gadu jubileju [28] un ar lielām cerībām raudzījās nākotnē. Firmas izstrādājumus pazina un tos izmantoja ne tikai krāšņu mūrēšanai. Firmā “Paul Boehm” izgatavotās baltās un krāsainās sienu flīzes jeb sienas plātnītes bija redzamas Vienības peldbaseinā Daugavpilī, kas toreiz bija lielākais Latvijā [29]. Izstādēs firmai tika pasniegtas zelta medaļas: 1932. gadā – Rīgā, 1936. gadā – Rēzeknē, un 1937. gadā – Jelgavā. Taču, sākoties

Otrajam pasaules karam, Bēmu ģimene kopā ar citiem vācbaltiešiem 1939. gada beigās izceļoja un zaudēja Latvijas Republikas pavalstniecību. Pēdējos gados Paulam Bēmam firmu palīdzēja vadīt arī dēls Ralfs un sieva Elza. 1940. gadā sākās firmas likvidācijas process. Vairums uz Vāciju repatriējušos vācbaltiešu savus īpašumus zaudēja un par tiem saņēma atlīdzību, kas kara laikā savu vērtību zaudēja. Iespējams, P. Bēms kompensāciju nebija saņēmis un nevarēja izšķirties, ko 1939. gadā darīt, jo ģimene nebija starp pirmajām, kas pameta Latviju. Pēc repatriēšanās Pauls Bēms dzīvoja Berlīnē un bija Vācijas pavalstnieks. Viņš lūdza Latvijas sūtniecībai Berlīnē izsniegt atļauju ieceļot Latvijā un kārtot firmas likvidācijas lietas. Latvijā bijušais firmas īpašnieks ieradās 1940. gada pavasarī, un vēlāk uzturēšanās atļauju pagarināja līdz gada beigām. Pauls Bēms nevarēja ilgi uzturēties Rīgā, jo viņam acīmredzot bija darbs vai piederēja firma Vācijā [30].

Inženieris un uzņēmējs P. Bēms ar ģimeni nolēma atkal sākt ražot ģipsi, špatu, krītu, krāsns podiņus un citus izstrādājumus, lai tos pārdotu Latvijā un ārzemēs. Tika izstrādāti akciju sabiedrības “Pauls Bēms” statūti, ko 1940. gada 18. martā apstiprināja tirdzniecības un rūpniecības ministrs Jānis Blumbergs [31], kurš arī bija studējis Rīgas Politehniskajā institūtā. A/s “Pauls Bēms” birojs atradās Rīgas centrā, Aspazijas bulvārī 11, kur bija arī krāsns podiņu, krīta, ģipša un citu preču tirgotava. Turklāt tai Rīgā bija krāsns podiņu fabrika Kr. Barona ielā 86/88, krīta fabrika Balasta dambī 70/72 un ģipša drupinātava Mangaļos, bet ārpus Rīgas, Salaspils un Stopiņu pagastā, – akmens laužu un ģipša un krāsns podiņu fabrika. Īpašumi bija uz Paula, Ralfa un Elzas Bēmu vārdiem un ietilpa sabiedrības mantā, kuras pamatkapitāls bija 100 000 latu. Sabiedrību dibināja Vācijas pilsonis un inženiera Paula Bēma dēls Ralfs Bēms, Holandes pilsonis Joans Mininghofs, Latvijas pilsoņi Ansis Petrevics un Mārtiņš Antons un centrālā savienība “Turība” [32].

Jaundibinātās akciju sabiedrības “Pauls Bēms” darbības laiks bija visai īss, jo 1940. gada vasarā, kad Latvijas Republika pārtapa par Latvijas PSR, padomju vara nacionalizēja privātos uzņēmumus. Reklāma žurnāla “Lauksaimnieks” 1941. gada 15. decembra numurā liecina, ka jaunizveidotās akciju sabiedrības fabrika Kr. Barona ielā 86/88 pārtapusi par Rīgas krāsns podiņu fabriku.

III. NOSLĒGUMS

Mūsdienās reti kurš zina par firmu “Pauls Bēms”, jo zudušas tās ražošanas iekārtas, bet saglabājušās ēkas piedzīvojušas pārmaiņas un daļa no tām kalpo citiem mērķiem. Bijušās krīta fabrikas, agrāk arī ģipša fabrikas, teritorijā Ķīpsalā iztālēm redzams vien augsts un stabils ķieģeļu skurstenis, bet ēkas pārtapušas par moderniem mūsdienu dzīvokļiem.

LITERATŪRAS SARAKSTS

- [1] Lenz W. (Ed.). Deutschbaltisches biographisches Lexikon, 1710–1960. Wedemark: Verlag Harro von Hirschheydt, 1998, S. 83–84.
- [2] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) 7175. f., 1. apr., 1905. l., 41. lp.
- [3] LVVA 7175. f., 1. apr., 1906. l., 86. lpp.
- [4] LVVA 7175. f., 1. apr., 1908. l., 108. lpp.
- [5] LVVA 7175. f., 1. apr., 459. l.



4. att. Bijušās firmas “Paul Boehm” krīta un ģipša fabrikas skurstenis un pagalmus Ķīpsalā mūsdienās. Daniela Šellera foto.

- [6] Rubonia, 1875–1925: aus dem Leben eines deutschbaltischen Korps. Riga Selbstverlag, 1925.
- [7] Lenz W. (Ed.). Deutschbaltisches biographisches Lexikon, 1710–1960. Wedemark: Verlag Harro von Hirschheydt, 1998, S. 84.
- [8] Rīgas Politehnikums 1862.–1919.: Album Academicum (1912.–1919.). Rīga: LU Studentu grāmatnīcas izdevums, 1938, 69. lpp.
- [9] Hollander B. Geschichte der Literärisch-praktischen Bürgerverbindung in Riga 1802–1927. Riga: E. Plates, 1927, S. 270.
- [10] Wachtmuth W. Von deutscher Arbeit in Lettland 1918–1934. Band 2. Köln: Comet Verlag, 1952, S. 282, 377.
- [11] LVVA 2996. f., 2. apr., 13774. l.
- [12] Lenz W. Deutschbaltisches biographisches Lexikon, 1710–1960. Wedemark: Verlag Harro von Hirschheydt, 1998, S. 84.
- [13] Firmas “Paul Boehm” vēsture. Rīga: [P. Boehm], 1936, 5.–6. lpp.
- [14] [Bekanntmachungen]. Beilage zum 14ten Stücke der Rigaschen Anzeige. 1836, 6. April, S. 1.
- [15] LVVA 7175. f., 1. apr., 1901. l., 159. lpp.
- [16] 75 jähriges Jubiläum. Rigasche Rundschau, 1934, Nr. 1, S. 5.
- [17] Firmas “Paul Boehm” vēsture. Rīga: [P. Boehm], 1936, 6. lpp.
- [18] Grosa S. Jugendstila perioda plastiskais un glezneciskais dekors Rīgas 19. gs. un 20. gs. mijas arhitektūrā: promocijas darbs. Rīga: [b.i.], 2008, 35.–36., 242. lpp.
- [19] LVVA 3234. f., 17. apr., 1125. l.
- [20] Rīgas 700 gadu jubilejas izstāde. Dienas Lapa, 1901, 15. jūn.
- [21] Jaunmoku pils. 115 fakti un objekti. <http://www.jaunmokupils.lv/fakts-nr-2> [skatīts 25.03.2016.].
- [22] Ofenkatalog von Zelm & Boehm Gypsfabrik, Schlammkreidefabrik, Ofen- und Tonwarenfabrik. Riga: [b.i.], 1909. 83 S.; Ofenkatalog von Zelm & Boehm, Riga, Gypsfabrik, Schlammkreidefabrik, Ofen- und Thonwaarenfabrik. [Riga: b.i., 1906]. 128 S.; Книга образцов фабрики гипса, мела, печей и гончарных изделий Цельм и Бем в Риге. [Riga: тип. Мюллера, 189–?]. 91 с.
- [23] Firma “Paul Boehm”, Rīgā: krāsns podiņi, sienas plātnītes. Rīga: [Paul Boehm, 1938]. 10.–11. lpp.
- [24] Firmas “Paul Boehm” vēsture. Rīga: [P. Boehm], 1936, 7.–8. lpp.
- [25] Firmas “Paul Boehm” vēsture. Rīga: [P. Boehm], 1936, 9. lpp.
- [26] Šīrons J. Ģipša sienas. 2. izd. Rīga: Firma “Paul Boehm”, 1937, 24 lpp.
- [27] Firmas “Paul Boehm” vēsture. Rīga: [P. Boehm], 1936, 12.–13. lpp.
- [28] 75 jähriges Jubiläum. Rigasche Rundschau, 1934, Nr. 1, S. 5.
- [29] Firma “Paul Boehm”, Rīgā: krāsns podiņi, sienas plātnītes. Rīga: [Paul Boehm, 1938]. 15. lpp.
- [30] LVVA 3234. f., 17. apr., 1125. l.
- [31] Tirdzniecības un rūpniecības akciju sabiedrības “Pauls Bēms” statūti. Ekonomists, 1940, Nr. 8, 590.–591. lpp.
- [32] Paziņojums. Valdības Vēstnesis, 1940, Nr. 66, 7. lpp.

Lāsma Gaitniece, Mg. Philol., a Latvian Language Instructor at the Faculty of E-Learning Technologies and Humanities of Riga Technical University, and at Riga Business School. She is a Member of the Association of Journalists (Republic of Latvia) and of the European Latvian Association. Since 2005, she has been an Associate Professor for Latvian as a Foreign Language Course. She has worked as a Guest Lecturer at Johannes Gutenberg University of Mainz (Germany) and at the University of West-Hungary (Hungary). L. Gaitniece has also received a degree in Public Relations. She is an author of multiple publications and several textbooks, for example, "Biļete uz paradīzi. Stāsti par ceļojumiem" [Ticket to Paradise. Travel descriptions], Publisher "LiePA" (Liepāja University, 2012); and "Ciemos uz vilinošākajām Eiropas pilsētām. Stāsti par ceļojumiem" [Go Sightseeing Cities in a Europe], Publisher "LiePA" (Liepāja University, 2015).
Address: Kronvalda bulvāris 1, Riga, LV-1010, Latvia
Phone: +371 298 445 24
E-mail: Lasma.Gaitniece@rtu.lv

Alīda Zigmunde, Dr. paed., an Associate Professor of the Institute for Humanities at Riga Technical University (RTU). From 1989 to 2007, she was a Specialist at the Museum of RTU. From 2007 to 2015, she was a Senior Researcher of the Institute for Humanities, RTU. Main academic interests: the history of pedagogy in Europe; the history of educational institutions and of private schools; and the history of pedagogy of universities.
Address: Kronvalda bulvāris 1, Riga, LV-1010, Latvia
Phone: +371 298 696 42
E-mail: Alida.Zigmunde@rtu.lv

Daniels Šellers, pupil at the private school "Gaismas tilts 97". His interests include the history of Latvia and of Riga Technical University, and the history of architecture.
Address: Nākotnes iela 3, Kekava, LV-2123, Latvia
Phone: +371 256 570 31
E-mail: daniels4711@inbox.lv

Alīda Zigmunde, Lāsma Gaitniece, Daniels Šellers. The Entrepreneur and Engineer Paul Boehm (1879–1951), Alumnus of Riga Polytechnic Institute and his "Paul Boehm" Company

Paul Boehm finished his studies at the Department of Chemistry of Riga Polytechnic Institute with the diploma of *Ingenieur Technologe* (Technological Engineer) in 1904. He was a successful entrepreneur, and his company "Paul Boehm" produced ceramic tiles, chalk, gypsum, and other produce. The company was started in 1859 by his grandfather Johan Christoph Zelm, who founded the gypsum industries in Pavasari, which is now part of the village of Salas not far from Riga. P. Boehm's company continued under his son, his stepson, his grandson, and the son of his grandson. At the beginning of the 20th century there were already three factories working under the name of "Zelm & Boehm" producing gypsum, chalk, and ceramic tiles. In the tsarist Russia, the company became the leader of the production of ceramic tiles. The company had its stand at the 700th jubilee of the town of Riga in 1901. One part of the exposition – a tiled stove made by the company "Zelm & Boehm" – was given as a gift to the mayor of Riga, alumnus of Riga Polytechnic School (1868) George Armitstead. The stove was installed in his Jaunmoku Palace. The tiled stove consists of 130 ceramic tiles with different paintings of Riga and Jūrmala on them. The company worked successfully under the guidance of the Boehm family until 1940 and had its gypsum factory, and, finally, had only its chalk factory in Riga, Kipsala, as well as factories at Kr. Barona street 86/88 and in Salaspils. The owners repatriated to Germany in 1939 in the consequence of the Hitler-Stalin Pact, and they tried to continue the production by cooperating with companions. In 1940, after the Soviet power had invaded Latvia, all private companies were nationalized. Today, almost nothing is left of the buildings. In Kipsala, there is a high chimney made of bricks, still standing in the yard of the former gypsum and later chalk factory. The buildings of the former factory have been transformed into modern apartments.

Алида Зигмунде, Ласма Гайтнице, Даниэл Шеллерс. Предприниматель и инженер Пауль Бэм (1879-1951) – выпускник Рижского политехнического института, и его фирма "Пауль Бэм"

Инженер-технолог, выпускник Химического отделения Рижского Политехнического института (1904) Пауль Бэм был успешным предпринимателем. Его фирма "Пауль Бэм" (Paul Boehm) производила изразцы для печей, мел, гипс и другие изделия. В 1859 году в Павасари (–в настоящее время – Саласская волость) дедушка П. Бэма Йохан Кристоф Целм основал предприятие для добычи гипсо-каменной. Работу продолжили его сын, зять, внук и правнук. В начале 20-го века были созданы уже три предприятия, которые работали под названием "Целм&Бэм" и производили гипс, мел, изразцы. Они являлись лидерами по производству изразцов для печей в царской России, их изделия демонстрировались в 1901 году на юбилейной выставке к 700-летию Риги. Один из экспонатов – изразцовая печь – была подарена мэру Риги, выпускнику Рижского политехнического училища (1868) Джорджу Армитстеду. Эту печь он разместил в вестибюле своего охотничьего замка в Яунмокас, и она сохранилась до нашего времени. Посетители замка могут ознакомиться с ее 130-ю изразцами, на которых изображены 50 различных видов Риги и Юрмалы начала XX века. Печь является государственным памятником культуры. В 1939 году семья Бэм переехала на жительство в Германию, где также занимались предпринимательской деятельностью до 1940 года. После установления советской власти фабрики были национализированы. Здания этих предприятий до нашего времени почти не сохранились. Но на Кипсале издавна виден высокий кирпичный дымоход, который когда-то работал для фабрики по изготовлению мела и возможно гипса. Находящиеся рядом помещения сейчас переделаны под квартиры.